

Muris Bajramović

POEZIJA ŽIVOTNIH OSCILIRANJA

SAŽETAK

U radu se govori o prvoj zbirci Naide Mujkić- Osmanbegović *Oscilacije*. Ovo je zapažena zbirka koja oscilira između više poetika: poetike postmodernizma, u kojoj je najočitija realizacija ženskog i ratnog pisma. S druge strane, u zbirci se nagovještava i poetika tranzicije društva nakon rata. Ovo je poezija o tijelu, njegovim značenjima, upisivanjima u kulturi i ograničenjima.

SUMMARY

This paper is about the first book of poetry by Naida Mujkić Osmanbegović *Oscillations*. These are postmodern poems, in which author combines two poetic modalities: woman's letter and war letter. Also, there are few poems which are having a post-war transition as a theme.

The author is writing about a body, it's implications, borders, and cultural meanings of the body in today B&H society.

Key words: woman letter, war letter, body, postmodernism, oscillations

O naslovu i poetici ili Nulta tačka oscilacije

Oscilacije (lat. oscillatio) titraj, klaćenje, njihanje; pren. kolebanje; vibracija,¹ fluktuacija vjerovanja, mišljenja, uvjeta; u fizici gibanje između najviše i najniže tačke², u etimološkom rječniku smatra se da potiče od oscilluma, što znači *malo lice* ili *mala usta*, potiče od Bacchusove maske obješene u vinogradu da se njiše na vjetru.³

Nakon etimološkog i semantičkog promišljanja o nazivu cjekupne zbirke pronadosmo stih iz pjesme *Kačkanje: Možda opet osvanem u tebi*. Dakle, uz životna i metafizička osciliranja koja su prisutna u prvoj pjesnikinjinjnoj zbirci: od mladosti do starosti, od djetinjstva do spolne zrelosti, od djevojčice do žene, od žene ka muškarcu, od tijela do tijela, uz stalne nepredvidive putanje same oscilacije, njene snage, žestine, ili pak umirujućeg klaćenja *od- do*, ujedno se dešava ironija pronalaženja Drugog u sebi što bi rekao Epstein. Istodobno se dešava i suprotnost tome u zakonima osciliranja, a ujedno tako bliskim, u ironiji nalaženja sebe u Drugom.

Ovo je ujedno i zbirka pjesama napisana u ključu ženskog pisma, koja oscilira između feminizma i postfeminizma. Ovo su pjesme tijela, pozicije žene u društvu i kulturi, ali to su i pjesme koje ističu kritiku stanja dominantne muške kulture. Ova kritika nije eksplicitno iskazana, ali je i te kako prisutna.

Iako je ovo prva zbirka Naide Mujkić, ona već zaslužuje pažnju čitalačke publike i književne kritike, tako da će biti zanimljivo pratiti razvojnu putanju mlade pjesnikinje.

1. *Postmodernistički diskurs žene*

Humanistička kultura sa svojim sistemom vrijednosti, sistemom značenja i tradicionalnom upotrebom jezika, te konstruisanja stvarnosti preko niza modernističkih projekata koji temeljno mijenjaju svijet oko nas na bolje, više ne vrijedi. Mjesta moći se mijenjaju u potpunosti i naš svijet se projicira u horizontalnoj ravni, u kojoj se Drugi pojavljuje u nadi da ćemo uspostaviti dijalog. Konstruisanje roda, koje je izvedeno preko odnosa moći ne samo da trebamo i dalje propitivati (obimna feministička literatura to svakodnevno potvrđuje) nego i usvajati nove postmodernističke obrasce odnosa spram feminizma i uloge i mjesta žene u društvu. S druge strane, još uvijek postoje mjesta otpora gender idejama i onome što današnji postfeminizam zagovara. Ova promjena mora ići dvosmjernom ulicom, u podsticanju žena da osvijeste svoje mjesto u kulturi i da ne pristaju na mjesto Druge, i podsticanju

1) <http://www.onlinerjecnik.com/lsr.php>, dostupno februar 2016.

2) <http://dictionary.reference.com/browse/oscillation>, dostupno februar 2016.

3) <http://www.etymonline.com/index.php?search=oscillation&searchmode=none>, dostupno februar 2016.

muškaraca da dekonstruišu vlastite pozicije muškosti, machoizma, i kakvih sve ne konstrukcija koje im je društvo dodijelilo u konstruiranju značenja i mjesta muškarca u društvu i svih njegovih uloga (figura oca, šefa, muža, brata, i slično).

Uloga muškarca u svijetu žene je opisana u dijelu zbirke koja nosi naziv *Bože, trudna sam*. Pri tome vrijedi izdvojiti pjesmu *Kćerki*, koja je napisana u formi savjeta oca koji se brine za nevinost svoje kćerke i koji je, prema ranije utvrđenim patrijarhalnim normama „čuva“ za muškarca koji će ispuniti porodična, ali najprije očeva očekivanja. *Nemoj spavati s njim/ Ne smiješ / Neka je u zlato okovan,/ u hiljadu vjetrovitih knjiga utisnut/ Neka na rubovima vremena spava/ Ne smiješ/ Sačuvat ćemo te lijepo za postelju/ onog drugog/ o kojem ništa ne znaš. (Kćerki)*

Na ovom mjestu započinje i diskurs o tijelu, jer se zabrana oca najprije odnosi na zabranu užitka i spavanja sa neznancem kojeg on nije „odobrio“. Nevinost kao ultimativna vrijednost za sklapanje braka pri tome postaje jedina prava vrijednost koja potiskuje sve druge, odnosno prebacuje ih u drugi plan. Pri tome čak nije bitno ako kćerkin odabranik ima *tajne vremena* i ako je u *zlato okovan*...

Mjesto i uloga tijela i tjelesnosti u društvu, ali i u kulturi vrši izvjesne uloge. Mjesto tijela je poprište, pogotovu onda kada se žena svodi samo na tijelo i tjelesno, na užitak i na načelo ugone. Tijelo u našoj kulturi zauzima bitno mjesto. „Da li su neke konstrukcije tela konstitutivne u sledećem smislu: da ne možemo funkcionisati bez njih, da bez njih ne bi bili ni „ja“ ni „mi“? Shvatanje tela kao konstruisanog iziskuje ponovno promišljanje značenja same konstrukcije. A ako se pokaže da su neke konstrukcije konstitutivne, to jest da su ono „bez čega“ uopšte ne bismo mogli u stanju da mislimo, onda bismo mogli da tvrdimo da se tela pojavljuju, istrajavaju, žive samo unutar produktivnih prisila izvesnih izrazito rodno određenih regulativnih shema“

⁴ Mjesto propitivanja konstrukcija ženskog tijela u poeziji Naide Mujkić je postavljeno dvostruko. S jedne strane propituju se simboli i znakovlja žene: od majčine osjećajnosti i brižnosti (*Prva perioda*) i bliskosti sa nerođenim djetetom (*Sretna beba*), do bojazni da će seksualnost izmaći kontroli (*Strahota od defloracije*) i nepristajanja na dodjeljivanje već utvrđenih uloga u društvu (*Samoubistvo trudne žene, Skrivena melanholija*).

Možda ponajbolja pjesma u okviru ovog dijela je pjesma *Mržnja*. Čitalac u recepciji ove pjesme ima višestruki zadatak. On mora da komunicira na više nivoa kako bi otključao stih po stih. Pjesma je i kuriozum jer tematizira odnos lezbijki i igru njihovog zavoda. Ponovno u formi savjetovanja, uz

4) Džudit Batler, *Tela koja nešto znače*, Samizdat B92, Beograd, 2001.

dozu ironije i patroniziranja u igri zavodačenja iskazani su sistemi vrijednosti, u kojima je sve drugačije u odnosu na heteroseksualne sisteme vrijednosti. Očekivati je da starost donosi izvieno iskustvo u životu. U ovoj pjesmi je obrnuto: *Tako se, draga moja ne osvajaju djevojčice/ Moraš biti jaka i zdravog razuma, ne/ razmišljajući/ o vrpoljenju među jastucima/ (...)* (Mržnja) Pronalazeći vlastiti sistem vrijednosti ogledajući se u ovom, ja vidim kritiku tradicionalnih normi, jer je u ovoj pjesmi sve kao u negativu na filmu u odnosu na ono što bismo očekivali: ljubav više nije između muškarca i žene, mlađi je iskusniji, umjesto ljubav pjesma je nazvana mržnja, umjesto strasti postavljen je razum, itd. Igra zavodačenja ima zdravorazumska pravila koja ukidaju svaki oblik sanjarije. Model heteroseksualnog zavodačenja koji starija udvaračica provodi je označen kao *podao način*. Na kraju, pošto je svojoj starijoj udvaračici razbila sve iluzije „djevojčica“ zaključuje: *Ne sanjaš više? Neka, tako je bolje, / srest ću te kad stvarno bude trebalo* (Mržnja).

2. Poezija tijela

Kako misliti tijelo? Možda samim tijelom, pristajući na ograničenja tjelesnog, odnosno na granice tijela, i ne pristajući na konstrukciju muškog viđenja žene kao objekta, kao pukog tijela. Konstruiranje svijeta žene, koja se mora podvrgnuti muškom diskursu može se ostvariti kroz ogoljavanje sistema vrijednosti vremena i društva. Opservacije o ženskom tijelu i seksualnosti dekonstruiraju ustaljene norme ponašanja muškog svijeta i pokazuju svu njegovu patetičnost.⁵ Granice tijela i seksualnosti se tako pomjeraju na granice kulture, muške kulture koju treba mijenjati. Tijelo je tako kliznulo u kulturu. S jedne strane postoji politika prihvatanja dodijeljenih uloga u društvu, koje se temelje na patrijarhalnim modelima moći. Tijelo je tu krajnje materijalizovano, ono je mjesto užitka i kazne, ono je mjesto identiteta. Razgolićavanje i javno prikazivanje tijela kao „robe“ je dijelom te politike. Druga politika je politika nepripadanja dominantnim matricama ponašanja. To je ujedno mjesto otpora muškom diskursu. Tijela se svode na različitosti i na posebnosti. Iz te faze se javio diskurs tijela koji je vodio u dekonstrukciju, u kojoj svjesni subjekt žene preuzima dodijeljenu ulogu i onda premeće uloge označenog i označitelja, kršeći zadatu normu. U tom slučaju subjekt muškarca gubi ženu/ žensko kao mjesto Drugog, te se nalazi pored, a ne iznad (ili ispod?) nje u hijerarhijskom smislu. Smatram da je ta uloga najplodonosnija jer ističe razliku u mjestu kulture. Pri tome žensko pismo vrši bitnu ulogu, ali ne u smislu napadanja i osvještavanja muških

5) Naida Mujkić koristi istu tehniku u dekonstrukciji ideja macho kulture koja ženu svodi na *tijelo*. Prvo se takva uloga mora prihvatiti, na nju se mora pristati, da bi se zatim dekonstruisala. Djelimično je to iskazano u seriji realizovanih metafora, a za primjer ću navesti dio pjesme *Kanibalizam: Pojeo si mi jetru, ti / koji me voliš cijelu*

pozicija nego u smislu pristajanja na ponuđene vrijednosti i ogoljavanje i dekonstrukciju istih. Naida Mujkić u *Oscilacijama* ovakve ideje mjesta ženskog tijela u kulturi ističe u pjesmama *Sinegdoha*, *Luda maternica pjeva uspavanku*, *Skrivena melanholija*, *Transfuzija*, *Kupanje*, *Koža*, pa i *Vozovi*.

3. *Pitanja slobode / sloboda*

„Kad se zapitamo da li su polni identiteti konstruisani, postavljamo jedan manje-više prećutan skup pitanja: da li je polnost rezultat tako jake prisile da bismo je morali shvatiti kao nepromenljivu? Ako je od početka tako uslovljena, zar to nije neka vrsta esencijalizma na nivou identiteta? Reč je o načinu da se opiše to dublje i možda nepovratno značenje *konstituisanosti i prisile* naspram kojeg pojmovi „izbora“ i „slobodne igre“ ne izgledaju samo čudni, već nezamislivi, a ponekad čak i surovi“⁶

I naravno, iz toga proističe pitanje slobode, i to u širem smislu. Svjesna ovakvih ograničenja Naida Mujkić piše čitav mini ciklus od pet pjesama od kojih svaka nosi naziv *Sloboda*. Pri tome se ističe slika jednog stanja žene koja je toliko navikla na neslobodu (u svakom segmentu svog života) da na kraju, kad bi i imala svoju slobodu, ne bi znala šta bi s njom: *Nisam umjela sa slobodom/ Zato me drugi stežu i razvlače (Sloboda (I))* Višak slobode tako predstavlja teret, koji se opet svodi na tijelo ili žena čak svjesno propušta momenat slobode, nesviknuta na nju: *Novu slobodu mogla sam ukiseliti / i sačuvati lijepo za međuobroke/ nadolazećih gladnih sjećanja/ Ali, nisam; štaviše pustila sam da/ istruhne u svojoj zbunjenosti (...) (Sloboda III))* Nakon iščitanih stihova i zaključka da *ništa nismo naučili u ovih dvije hiljade godina*, plaši i užasava misao koliko zaista ima žena koje prividno održavaju svoju slobodu, i koliko ih ima obespravljenih, koje se čitav život povinuju nekom muškarcu: prvo ocu, onda mužu: *Sutra, kad se probudim, stvari će sigurno/ biti isto podnošljive, neću misliti o ovoj / skupoj sukni koju sam kupila za preostalo/ pola stoljeća (Sloboda (IV))- bold M.B.)*

I ta ista podnošljivost traje i traje do samog kraja života.

Taj kraj Naida Mujkić je tematizirala u dijelu *Sjećanja na smrti*, a vrijedilo bi istaknuti pjesme *Bolnički sukobni razgovori*, *Metamorfoza geranija* i *Epitaf*.

4. *Pitanje pravde*

Na kraju treba iskazati da je u zbirci prisutan i socijalni diskurs u kome se vidi temeljit osjećaj ka dostizanju socijalne pravde. I taj osjećaj varira od ironije i razočarenja u postojeće stanje kao u pjesmi *Moja zemlja*, do slike

6) Džudit Batler, *Tela koja nešto znače*, Samizdat B92, Beograd, 2001.

prosjačenja, koja je samo simptom bolesti gdje je socijalna nepravda naročito izražena, kao u pjesmi *Prosjak*. S druge strane, poezija Naide Mujkić se oslanja na poetiku ratnog pisma, i na promjenu kulturalnih normi. Tako se u pjesmi *Podrum* pokazuje slika za vrijeme i poslije rata, a u pjesmi *Pravda* je prisutan vrisak majke koja je izgubila dijete poslije i nijemi glas majke koja je izgubila dijete u toku rata. S obzirom da je neumjesno porediti tragediju gubitka djeteta, ovdje samo skrećem pažnju na vrstu odsutne prisutnosti u smislu odsustva glasa ove druge, iskazane u sublimiranom stihu na kraju pjesme: *Ja, naprimjer, jednom sam imala bebu, / sad je više nemam. (Pravda).*

5. Umjesto zaključka

Ova tematski dosta raznovrsna zbirka je pokazala (dokazala?) da je riječ o veoma uspješnom pjesničkom diskursu koji, s jedne strane koketira sa poetičkim načelima postmodernističkog stiha, koji propituje mjesto i ulogu žene u patrijarhalnoj kulturi, mjestu tijela i načela užitka, ali i mjesta majke i bake u kulturi i ženskom pismu, a s druge strane na sasvim specifičan, smio i već prepoznatljiv način govori o neposrednoj društvenoj stvarnosti, njenim konstruktima i mjestu viših etičkih načela kao što je to osjećaj pravde i pravednosti.

Nadamo se da će ova zbirka doći do svojih čitatelja/ čitateljki i da će barem malo osvijetliti njihove pozicije u muško-ženskim odnosima koje im je društvo dodijelilo.

Literatura:

1. Džudit Butler, *Tela koja nešto znače*, Samizdat B92, Beograd, 2001.
2. Mujkić Naida, *Oscilacije*, Zoro, Sarajevo-Zagreb, 2008.
3. Buržinjska i Markovski, *Uvod u književne teroije XX veka*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Internet izvori:

1. <http://www.onlinerjecnik.com/lsr.php>, dostupno februar 2016.
2. <http://dictionary.reference.com/browse/oscillation>, dostupno februar 2016.
3. <http://www.etymonline.com/index.php?search=oscillation&searchmode=none>, dostupno februar 2016.